

Key words: pre-trial investigation, investigator, pre-trial production, legislation, reform, procedural independence and freedom, the project of Criminal procedural Code of Ukraine.

Отримано 31.08.2011

О. С. ПАРАМОНОВА

*Ольга Сергіївна Парамонова, старший викладач
Черкаського національного університету імені
Богдана Хмельницького*

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНОГО ТА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАЦІВНИКА У РОЗУМІННІ СТАТТІ 140 КК УКРАЇНИ

Один із основних принципів кримінального права – принцип законності – вимагає, зокрема, щоб чіткість і ясність усіх термінів і термінологічних конструкцій, що містяться у Кримінальному кодексі України (далі – КК України, КК), виключала його неоднозначне розуміння і застосування. У зв'язку з цим актуальним є питання наукового тлумачення норми, передбаченої ст. 140 КК України «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником».

Слід відзначити, що на сьогодні проблеми кримінально-правової кваліфікації неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником комплексно не досліджені. Окремі аспекти кримінальної відповідальності медичних і фармацевтичних працівників у своїх працях аналізували Ф. Ю. Бердичевський, В. О. Глушков, І. І. Горелік, А. П. Громов, І. А. Концевич, Г. М. Красновський, І. Ф. Огарков, М. Д. Шаргородський та інші. Проте, значне коло важливих питань кримінально-правової охорони права людини на охорону здоров'я залишається невирішеним. У першу чергу це стосується з'ясування змісту елементів об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 140 КК України. Як правило, науковці поверхово розглядають складові професійних обов'язків медичних та фармацевтичних працівників, не визначаючи співвідношення понять «медична діяльність» та «медична допомога», «фармацевтична діяльність» та «фармацевтична допомога».

У цьому зв'язку метою статті є визначення змісту професійних обов'язків медичного та фармацевтичного працівника в контексті кримінально-правової кваліфікації означеного суспільно небезпечного діяння.

Розгляд ознак об'єктивної сторони неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником необхідно розпочинати з аналізу суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності), оскільки саме діяння породжує суспільно небезпечні наслідки, вказує на зв'язок об'єкта та об'єктивної сторони складу злочину та є предметним виразом його суб'єктивної сторони.

Злочинне діяння у ст. 140 КК сформульовано таким чином, що потребує чіткого, правильного розуміння змісту професійних обов'язків медичного та фармацевтичного працівника. Передусім, варто розглянути такі категорії як «медична та фармацевтична діяльність».

Взагалі, основною метою медичної та фармацевтичної діяльності є охорона права на охорону здоров'я. Маючи спільні ознаки, медична та фармацевтична діяльності все ж таки відрізняються одна від одної.

Повноту правового регулювання вищезгаданих видів діяльності, а також інші проблеми, що виникають при правовому регулюванні такого виду діяльності, складно оцінити і вирішити, не дослідивши її складові.

У наказі Міністерства охорони здоров'я України «Про надання спеціального дозволу на медичну діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини» від 10.08.2000 року № 195 медична діяльність визначається як регламентована Основами законодавства України про охорону здоров'я, іншими актами законодавства з питань охорони здоров'я, нормативно-правовими актами Міністерства охорони здоров'я України діяльність з надання громадянам лікувально-профілактичної допомоги¹. Безумовно, медична діяльність повинна регулюватися юридичними нормами. Проте, як вбачається, законодавець збузив зміст поняття «медична діяльність» та розглядає її як лікувально-профілактичну допомогу, що надається лікарями різної кваліфікації.

Згідно зі ст. 35 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи) лікувально-профілактична допомога поділяється на первинну, вторинну та третинну.

Первинна лікувально-профілактична допомога є основною частиною медико-санітарної допомоги населенню та передбачає консультацію лікаря, просту діагностику і лікування основних найпоширеніших захворювань, травм та отруєнь, профілактичні заходи, направлення пацієнта для подання спеціалізованої і високоспеціалізованої допомоги. Вона надається переважно за територіальною ознакою сімейними або іншими лікарями загальної практики.

Вторинна (спеціалізована) лікувально-профілактична допомога надається лікарями, які мають відповідну спеціалізацію і можуть забезпечити більш кваліфіковане консультування, діагностику, профілактику і лікування, ніж лікарі загальної практики.

Третинна (високоспеціалізована) лікувально-профілактична допомога надається лікарем або групою лікарів, які мають відповідну підготовку у галузі складних для діагностики і лікування захворювань, у разі лікування хвороб, що потребують спеціальних методів діагностики та лікування, а також з метою встановлення діагнозу і проведення лікування захворювань, що рідко зустрічаються².

Тобто за логікою законодавця медичною можна визнати діяльність, врегульовану нормами законодавства, яка передбачає консультування, діагностику, лікування та профілактику. Однак, зміст діяльності у медичній галузі набагато ширший.

Поділяємо точку зору С. Г. Стеценка, що медична діяльність має комплексну природу, в рамках якої виокремлюються: процеси надання медичної допомоги, система медичного страхування, виробництво лікувальних засобів та виробів медичного призначення, організація реабілітаційно-відновлюючих заходів і «чи мало іншого»³.

В юридичній та медичній літературі доволі часто медичну діяльність ототожнюють з медичною допомогою. Однак, ані Конституція України, ні Основи законодавства України про охорону здоров'я хоча й використовують поняття «медична допомога», але до кінця його не розкривають.

В Основах (ст. 3) вживається термін «медико-санітарна допомога» – комплекс спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищенню санітарної культури, запобіганню захворюванням та інвалідності, на ранню діагностику, допомогу особам із гострими і хронічними захворюваннями, реабілітацію хворих та інвалідів⁴.

Дати визначення поняттю «медична допомога» спробував і уряд, який постановою «Про затвердження Програми надання громадянам гарантованої державної медичної допомоги» від 11.07.2002 р. № 955 встановив перелік видів безоплатної медичної допомоги та обсяг медичної допомоги, що гарантуються державою. Згідно вказаної Постанови медична допомога – вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності та здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства⁵.

Під медичною допомогою, за визначенням Н. Б. Болотіної, розуміють комплекс заходів медико-соціального характеру, що включає профілактичну, лікувальну, діагностичну, реабілітаційну, протезно-ортопедичну і зубопротезну допомогу, а також догляд та обслуговування дітей, хворих, непрацездатних та інвалідів⁶.

На думку І. М. Філь, медична допомога – це комплекс діагностичних, лікувальних, профілактичних, реабілітаційних заходів, які здійснюються медичним працівником щодо пацієнта⁷.

Отже, існують суттєві розбіжності у розумінні терміну «медична допомога». З одного боку, це комплекс заходів, що обмежується лікуванням пацієнта у стані, що на момент її надання загрожує життю, а з іншого – комплекс заходів, що охоплює діагностичні, лікувальні, профілактичні, реабілітаційні заходи, які здійснюються медичним працівником. На нашу думку, цілком слушною є саме остання точка зору.

Поряд з терміном «медична допомога» часто використовують термін «медична послуга».

Серед термінів Угоди про надання медичної допомоги громадянам держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, ратифікованої із застереженнями Законом України від 01.06.2000 р. № 1764-III, визначено, що швидка та невідкладна медична допомога – комплекс медичних послуг, що надається при гострих порушеннях фізичного або психічного здоров'я пацієнта, які загрожують його життю чи здоров'ю оточуючих⁸. Отже, у відповідності до даної Угоди медична допомога визначається як комплекс послуг.

Цивільно-правовий термін «послуга» з'явився в медичній галузі 17 вересня 1996 р., коли Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 1138 «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти»⁹. Таким чином, уряд запровадив до загального вжитку поняття «медична послуга», яка не мала визначення не лише в нормативних актах, а й у спеціалізованій медичній літературі.

Рішенням Конституційного Суду України від 25.11.1998 року № 15-рп/98 було передбачено, що поняття «медична послуга» співвідноситься з поняттям «медична допомога» у випадках, коли вона безпосередньо пов'язана з лікуванням та профілактикою захворювань (наприклад, протезування дорослого населення) або за інших певних умов (наприклад, діагностичне обстеження і лікування за направленням лікарів, які працюють на засадах підприємницької діяльності)¹⁰.

На думку С. О. Сахацького, необхідним було б або відмовитися від застосування терміну «медична допомога» на користь терміну «медична послуга», або визначити «медичну допомогу» як комплекс послуг медичного характеру, або комплекс медичних послуг¹¹. О. В. Тихомиров та А. М. Савицька визначають ці поняття як тотожні¹².

А. А. Мохов та І. Н. Мохова вважають, що медична послуга включається до більш широкого поняття медична допомога, оскільки за надання медичної допомоги здійснюються й інші види професійної діяльності (наприклад, збирання інформації із статистичною метою)¹³.

С. В. Антонов, навпаки, зазначає, що медична послуга є більш широким поняттям, ніж медична допомога. Якщо особа звертається за наданням медичної допомоги, то метою є поліпшення здоров'я людини, а у випадку, коли людина звертається за одержанням медичної послуги, то метою є не лише поліпшення здоров'я, а й досягнення додаткового, естетичного ефекту¹⁴.

У даному питанні І. М. Філь зазначає, що далеко не всі медичні послуги надаються з метою збереження або підтримання оптимального рівня життя та здоров'я людини (наприклад, у випадку збільшення об'єму

молочної залози). А термінологічний зворот «медична послуга» доцільно використовувати у «цивілістичних» нормативно-правових актах, оскільки він є ширшим за змістом, а також охоплює ті медичні послуги, що надаються не з метою збереження або підтримання оптимального рівня життя та здоров'я людини, а з метою задоволення певних потреб¹⁵.

Підсумовуючи проаналізовані вище думки, вважаємо за доцільне запровадження терміну «медична послуга», як більш широке за обсягом поняття, розглянути у майбутніх дослідженнях. А у межах нашої роботи продовжуватимемо використовувати дефініцію «медична допомога».

Таким чином, медична діяльність – це регламентована Основами законодавства України про охорону здоров'я, іншими актами законодавства з питань охорони здоров'я, нормативно-правовими актами Міністерства охорони здоров'я України діяльність з надання медичної послуги, а саме: медичного страхування, виробництва лікувальних засобів та виробів медичного призначення, організації реабілітаційно-відновлюючих заходів тощо. Найважливішою складовою частиною медичної діяльності є медична допомога, під якою розуміється комплекс заходів, що охоплює діагностичні, лікувальні, профілактичні, реабілітаційні заходи, які здійснюються медичним працівником.

Що ж стосується фармацевтичної діяльності, то на сьогодні немає її законодавчого визначення. У фармацевтичній енциклопедії фармацевтична діяльність визначається як сфера науково-практичної діяльності в охороні здоров'я, яка охоплює маркетингові дослідження фармацевтичного ринку, визначення потреби в окремих препаратах, науковий пошук отримання лікарських препаратів, дослідження щодо їх створення, всебічне вивчення їх властивостей, включаючи безпеку та специфічну дію, аналіз препаратів, стандартизацію, реєстрацію, виробництво, контроль якості, умови зберігання, інформацію з постачання, реалізації та застосування ліків, фармацевтичну опіку, підготовку та перепідготовку фармацевтичних кадрів, а також керівництво фармацевтичними підприємствами та їх структурними підрозділами. Діяльність, пов'язана з виробництвом та обігом ліків, враховуючи особливості її впливу на стан і здоров'я людини, виділяється в специфічну групу діяльності – фармацію¹⁶.

Виникає враження, що фармацевтична діяльність не належить до медичної за тією підставою, що основними способами здійснення фармацевтичної діяльності є оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами та виготовлення лікарських засобів.

Проте, найголовнішим у фармацевтичній діяльності є те, що фармацевт надає допомогу пацієнтові, беручи його під свою професійну опіку. Більше того, завдання фармацевта – гарантувати якісну фармацевтичну допомогу. Під останньою Міжнародна фармацевтична федерація розуміє відповідальне надання фармакотерапії з метою досягнення певних результатів, що покращують якість життя пацієнта¹⁷.

Тобто, медична та фармацевтична діяльність співвідносяться між собою як тотожні поняття у частині безпосереднього впливу на здоров'я людини. Вони мають спільну мету – надання кваліфікованої медичної або фармацевтичної допомоги.

Відповідно до ст. 74 Основ медичною і фармацевтичною діяльністю можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам. Кожний медичний чи фармацевтичний працівник зобов'язаний знати зміст своєї професійної компетенції і не допускати вчинення дій, які б виходили за межі цієї компетенції.

Усе вищезазначене дає нам підстави вважати, що раз до заняття медичною і фармацевтичною діяльністю допускаються професіонали в сфері медицини, то і сама медична або фармацевтична діяльність є професійною.

Професійна діяльність зумовлює й професійні обов'язки працівників. Так ст. 78 Основ законодавства про охорону здоров'я України визначає основні професійні обов'язки медичних і фармацевтичних працівників. Медичні і фармацевтичні працівники зобов'язані: сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань, подавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу; безплатно подавати першу невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях; поширювати наукові та медичні знання серед населення, пропагувати, в тому числі власним прикладом, здоровий спосіб життя; дотримувати вимог професійної етики і деонтології, зберігати лікарську таємницю; постійно підвищувати рівень професійних знань та майстерності; подавати консультативну допомогу своїм колегам та іншим працівникам охорони здоров'я¹⁸.

Медичні та фармацевтичні працівники виконують також інші обов'язки, передбачені законодавством. У даному випадку під іншими обов'язками розуміється порядок проведення різних методів діагностики, лікування або профілактики, застосування лікарських засобів, який регулюється обов'язковими інструкціями, положеннями, наказами тощо. Ці нормативно-правові акти, як правило, є підзаконними відомчими, видаються Міністерством охорони здоров'я України у межах його компетенції.

Окрім даних видів діяльності меті охорони здоров'я слугує, в широкому сенсі, і діяльність у сфері фізичної культури та спорту, що дозволяє зберегти здоров'я, і діяльність екологічних організацій, які ведуть боротьбу проти забруднення навколишнього природного середовища, і низка інших видів діяльності. Можна виокремити ще й, так звану, напівпрофесійну медичну допомогу, яка надається не в рамках медичної діяльності: це діяльність пожежників, міліціонерів та інших посадових осіб, які хоч і не є професіоналами-медиками, але в силу своїх професійних обов'язків повинні в надзвичайних обставинах надавати первинну медичну допомогу; діяльність студентів-медиків, які надають допомогу хворим (пацієнтам) під час навчальної практики¹⁹. Проте, і в доктрині охорони здоров'я, і в доктрині права, а також у повсякденному спілкуванні вищевказані види діяльності практично ніколи не розглядаються як медичні.

Варто відмітити, що не в усіх випадках за невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків буде наставати кримінальна відповідальність. Наприклад, невиконання таких професійних обов'язків, як пропаганда, у тому числі власним прикладом, здорового способу життя, поширення наукових та медичних знань серед населення, підвищення рівня професійних знань безпосередньо не можуть заподіяти тяжкі наслідки для потерпілого.

Отже, виходячи зі змісту медичної та фармацевтичної діяльності, переліку професійних обов'язків медичних і фармацевтичних працівників, можна стверджувати, що основою професійної діяльності, визначальним професійним обов'язком медичного або фармацевтичного працівника, у розумінні ст. 140 КК України, є надання кваліфікованої медичної або фармацевтичної професійної допомоги. Неналежне надання такої допомоги варто розглядати як суспільно небезпечне діяння, передбачене даною кримінальною нормою. Невиконання або неналежне виконання інших обов'язків медичними працівниками не може підпадати під дію ст. 140 КК України. Вбачається, що розуміння змісту професійних обов'язків медичного або фармацевтичного працівника позитивно вплине на вирішення практичних завдань кримінально-правової кваліфікації.

¹ Про надання спеціального дозволу на медичну діяльність у галузі народної нетрадиційної медицини: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10.08.2000 р. № 195 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 9. – Ст. 378.

² Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ // Законодавство України про охорону здоров'я. Збірник нормативно-правових актів. – К.: КНТ, 2004. – С. 16.

³ *Стеценко С. Г.* Медичинське право: ученик / С. Г. Стеценко. – СПб.: «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 22.

⁴ *Основи законодавства України про охорону здоров'я*: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ // Законодавство України про охорону здоров'я. Збірник нормативно-правових актів. – К.: КНТ, 2004. – С. 16.

⁵ *Про затвердження Програми надання громадянам гарантованої державної медичної допомоги*: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 р. № 955 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 28. – Ст. 1324.

⁶ *Болотіна Н. Б.* Медична допомога / Н. Б. Болотіна // *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / За ред. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 3. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана. – 1998. – С. 607.

⁷ *Філь І. М.* Надання медичної допомоги та виконання професійних обов'язків: проблеми співвідношення (у контексті аналізу ст. 140 КК України) / І. М. Філь // *Часопис Київського університету права*. – 2009. – № 4. – С. 328.

⁸ Про ратифікацію Угоди про надання медичної допомоги громадянам держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав та Протоколу про механізм реалізації Угоди про надання медичної допомоги громадянам держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав у частині порядку надання медичних послуг: Закон України від 01.06.2000 № 1764-ІІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 2000. – № 35. – Ст. 286.

⁹ Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1138 // *Урядовий кур'єр*. – 1996. – 26 вересня.

¹⁰ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29.05.2002 № 10-рп/2002 // *Вісник Конституційного суду України*. – 2002. – № 3. – С. 19.

¹¹ *Сахацький С. О.* Деякі особливості договірних відносин в медичній діяльності / С. О. Сахацький // *Медичне право*. – № 2. – 2008. – С. 45–48.

¹² *Тихомиров А. В.* *Медицинское право: практическое пособие* / А. В. Тихомиров. – М.: Изд-во «Статут», 1998. – С. 112; *Савицкая А. Н.* Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием / Савицкая А. Н. – Л.: Вища школа, 1982. – С. 45.

¹³ *Мохов А. А.* «Врачебная ошибка» как актуальная проблема судебной практики / А. А. Мохов, И. Н. Мохова // *Медицинское право*. – 2004. – № 2. – С. 33.

¹⁴ *Антонов С. В.* Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – С. 46.

¹⁵ *Філь І. М.* Надання медичної допомоги та виконання професійних обов'язків: проблеми співвідношення (у контексті аналізу ст. 140 КК України) / І. М. Філь // *Часопис Київського університету права*. – 2009. – № 4. – С. 326.

¹⁶ *Фармацевтична енциклопедія* / С. Б. Аленіна ... [та ін.] ; ред. рада: В. П. Черних (голова) ... [та ін.] // *Національний фармацевтичний університет України*. – Київ: МОРІОН, 2010. – С. 1331.

¹⁷ *Hepler C. D.* Opportunities and responsibilities in pharmaceutical care / C. D. Hepler, L.M. Strand. – *Am J Hosp Pharm*, 1990. – P. 13.

¹⁸ *Основи законодавства України про охорону здоров'я*: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ // *Законодавство України про охорону здоров'я*. Збірник нормативно-правових актів. – К.: КНТ, 2004. – С. 38.

¹⁹ *Дроздова А. В.* Поняття медичинської услуги как гражданско-правовой категории / А. В. Дроздова // *Сибирский юридический вестник*. – 2004. – № 3. – С. 42–47.

Резюме

У дослідженні автором на підставі аналізу нормативно-правових актів та наукової літератури розкрито зміст професійних обов'язків медичного та фармацевтичного працівника. Проаналізовано поняття «медична та фармацевтична діяльність», «медична та фармацевтична допомога», з'ясовано їх співвідношення. Обґрунтовано, що суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 140 КК України, виявляється у ненаданні або неналежному наданні кваліфікованої медичної або фармацевтичної допомоги.

Ключові слова: медична діяльність, фармацевтична діяльність, медична допомога, фармацевтична допомога, професійні обов'язки.

Резюме

В дослідженні автором на основі аналізу нормативно-правових актів та научної літератури розкрито зміст професійних обов'язків медичного та фармацевтичного працівника. Проаналізовані поняття «медична та фармацевтична діяльність», «медична та фармацевтична допомога», встановлено їх співвідношення. Обґрунтовано, що суспільно небезпечна діяльність, передбачена ст. 140 КК України, характеризується невіданням або неадекватною допомогою.

Ключові слова: медична діяльність, фармацевтична діяльність, медична допомога, фармацевтична допомога, професійні обов'язки.

Summary

This study is based on an analysis of legal acts and the scientific literature and the author reveals the contents of the professional responsibilities of medical and pharmaceutical workers. The concepts of “medical and pharmaceutical activity”, “medical and pharmaceutical care”, are analyzed and their relationship is explained. A socially dangerous act under art. 140 of the Criminal Code, is characterized by failure to or improper provision of qualified medical and pharmaceutical care is justified.

Key words: medical activity, pharmaceutical activity, health care, pharmaceutical care, professional responsibilities.

Отримано 30.10.2011

І. Р. СЕРКЕВИЧ

*Ірина Ростиславівна Серкевич, аспірант
Львівського державного університету внутрішніх
справ*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМ ТА ЙОГО ГЕНЕЗИС

На порозі третього тисячоліття сучасна цивілізація опинилася перед парадигматичною дилемою: необхідно визнавати не тільки існування надзвичайно гострої проблеми тероризму, а й його ескалацію і, водночас, визнавати надто малоефективний пошук шляхів подолання цього злочинного в своїй основі системно-соціального явища чи хоча б протидії його поширенню. Якою б благородною не визнавалася мотивація терористичної діяльності її сподвижниками, суть її априорі зводиться до жорстоких антигуманних насильницьких дій, що вчиняються злочинцями для масового залякування, для пригнічення волі тих, хто здатен протистояти насильству.

Різні аспекти, пов'язані з проблемою тероризму, досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема: В. Антипенко, Ю. Антонян, С. Допілка, В. Ємельянов, В. Єрмаков, О. Зубова, В. Канцір, І. Комарова, М. Краснов, В. Крутов, В. Ліпкан, В. Лопатін, В. Лунєєв, Б. Мартиненко, Г. Морозов, С. Мохончук, М. Назаркін, Д. Никифорчук, Є. Побегайло, М. Руденко, І. Трунов, В. Устинов, О. Хлобустов та ін.

Мета даної статті полягає в дослідженні тероризму як багатоаспектного, складного, суперечливого і неоднозначного соціального явища, через що значно ускладнюється процес чіткого та об'єктивного формулювання його поняття, такого, яке б розкривало сутнісні основи цього феномена.

Наявність значної кількості визначень тероризму свідчить, з одного боку про неоднозначний зміст терміна, а з іншої, така розпливчастість змісту цієї категорії відкриває широкі можливості для політичних спекуляцій і подвійних стандартів у політиці. Це доволі часто спостерігається тоді, коли подібним чином використовується невизначеність, нечіткість змісту таких термінів, як «свобода», «демократія», «права людини» тощо. До речі, характеризуючи різноманітні значення, що надаються слову «свобода», Ш. Монтеск'є у трактаті «Про дух законів» писав: «Нема слова, яке отримало б стільки різноманітних значень і справило б таке надто різне враження на розум, як слово «свобода». Одні називають свободою легку можливість позбавляти трону того, кого наділили тиранічною владою; інші – право обирати того, кому вони повинні підкорятися; треті – право носити зброю і вчиняти насильство; четверті – бачать її у привілеї перебувати під управлінням людини своєї національності або підкорятися своїм власним законам»¹. Очевидно, подібні роздуми цілком справедливо стосуються терміна «тероризм».

Крім того, чиновники, співробітники силових структур, учені, спеціалісти і журналісти нерідко допускають змішування або підміну понять: до тероризму відносять політичні вбивства, геноцид, національно-визвольні рухи, міжнаціональні конфлікти тощо. Це і правильно, і ні – одночасно, оскільки прояви тероризму надзвичайно багатоманітні. А перерахування можливих сценаріїв актів терору вказують на невичерпність форм цього соціально-політичного феномена.

Для розуміння сучасної терористичної діяльності може видатися цікавим збірний термін «тероризм», під яким російський кримінолог І. Артамонов розуміє «будь-який акт насильства (вбивство, ушкодження, захоплення заручників, матеріальних об'єктів та їх руйнування) або загрозу його застосування, що